

UDK: 338.48:911.373(497.11)

DOI: 10.5937/KonGef24087B

Прегледни научни рад

СТАВОВИ СТАНОВНИКА ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ ПРЕМА РАЗВОЈУ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Сања Божовић¹, Анђелија Ивков-Џигурски²,
Александра Драгин³, Данијела Вукоичић⁴

Апстракт: Туризам се све више препознаје као кључни фактор за унапређење квалитета живота локалног становништва, посебно у руралним подручјима која се суочавају са депопулацијом и економским изазовима. Ово истраживање фокусира се на анализу ставова становника Западне Србије према развоју руралног туризма, уз посебно посматрање три социо-демографска индикатора: величину породице, дужину боравка и удаљеност од туристичке зоне. Кроз комбинацију теоријских основа, примарних података добијених путем анкете, демографске анализе и софистицираних статистичких метода попут анализе парцијалних најмањих квадрата (ПЛС), истраживање је идентификовало директна и посредна дејства туризма на локално становништво. Истраживање је спроведено током марта и априла месеца, 2023. године. У истраживању је учествовало укупно 247 испитаника. Резултати истраживања истичу важност позитивних перцепција локалног становништва у подршци развоју одрживог туризма. Кључни фактори за дугорочни успех руралног туризма су оцењени као најважнији, укључујући економски утицај на подизање животног стандарда и повећање личних прихода становништва, као и утицај на очување животне средине и локалне културе.

С друге стране, анализа је идентификовала и најмање оцењене факторе, укључујући негативне утицаје изградње туристичких објеката на заштићеном земљишту и недостатак усклађености са околином. Ови резултати указују на забринутост локалног становништва због потенцијалних негативних последица по екосистем и природне ресурсе. Ова сазнања постављају темеље за развој добре политике и праксе које ће промовисати одрживи туризам и заштиту природних ресурса, истовремено осигуравајући дугорочно задовољство и просперитет локалних заједница. Резултати откривају позитивну и директну везу између ученог утицаја и ставова становника према развоју руралног туризма Западне Србије. Ови ефекти се највише огледају када је у питању јачање економских и социјалних функција домаћинства и јачање локалне привреде и домаће радности, што може довести до смањивања депопулације.

Кључне речи: рурални туризам, ставови становника, социо-демографски фактори, одрживи развој, Западна Србија

УВОД

Демографско пражњење одређеног простора и смањивање броја становника, један је од најдоминантнијих демографских процеса у Србији. Туризам се сматра кључем за економски развој локалних заједница, посебно у контексту развојних економија (Ko & Stevart, 2002). У складу с тим, развој туризма се често користи од стране заједница за побољшање квалитета живота локалног становништва (Jurovski & Gursoi, 2004). Када говоримо о смањивању депопулације, један од фактора ревитализације је туризам (Девеџић, 2007). Претпоставља се да би развој

¹ Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици - Природно-математички факултет, Лоле Рибара 29, Косовска Митровица, sanja.bozovic@pr.ac.rs, ORCID: 0000-0003-3795-6746

² Универзитет у Новом Саду - Природно-математички факултет, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад, Србија, ivkova@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5267-2384

³ Универзитет у Новом Саду - Природно-математички факултет, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад, Србија; Faculty of Law and Social Sciences (Department of Business Organization, Marketing and Sociology), University of Jaén, Campus Las Lagunillas, 23071 Jaén, Spain, sadragin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8165-8426

⁴ Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици - Природно-математички факултет, Лоле Рибара 29, Косовска Митровица, daniijela.vukoicic@pr.ac.rs, ORCID: 0000-0002-3139-1070

туризма у емиграционим подручјима са очуваном природним вредностима и богатим етно-наслеђем не само зауставио исељавање, већ би могао и довести до повратка миграната и економског опоравка. То би такође могло допринети привредном балансу, јер би подручја у којима нису развијене друге привредне гране имала прилику да искористе своју јединственост. Ово истраживање истиче важност разумевања варијација у туристичкој индустрији и њеном управљању, које варирају како између земаља и региона, тако и унутар њих. Док је утицај туризма на локалне заједнице препознат, мало пажње је посвећено разумевању његовог значаја за локално становништво, посебно у руралним подручјима земаља у развоју.

Разумевање ставова локалног становништва је кључно за идентификацију њихових потреба и очекивања у процесу туристичког развоја. Стога, анализом процеса и исхода пројеката управљања ресурсима и очувања руралних подручја у Западној Србији можемо боље разумети интеракцију између локалног становништва и туризма. Туризам, осим што доприноси економској ревитализацији, такође пружа контекст за очување природних ресурса региона. Међутим, питање „Да ли туризам може постати фактор опоравка становништва?“, захтева дубље интердисциплинарно истраживање развоја становништва и туризма. Главни циљ овог истраживања је идентификација веза између туризма и демографских карактеристика становништва, посебно кроз анализу ставова локалног становништва о демографским варијаблама као што су величина породице, удаљеност од туристичке зоне и дужина боравка. Даље истраживање утицаја развоја туризма на културне, економске и еколошке аспекте, као и перспективе будућег туризма. Приказ контекста истраживања, опис концептуалног модела и односа између демографских фактора и туризма, након чега је детаљно објашњено о истраживачким методама и проценама добијених резултата. На крају, је дата дискусија о импликацијама резултата, предлозима и правцима за будућа истраживања.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Основни принцип међузависности друштвено-економског развоја и демографског развоја истиче да становништво не само да реагује на друштвени развој, већ активно утиче на те промене. Резултат овог утицаја зависи од реакција локалног становништва, што је условљено њиховим карактеристикама и структуром. Ови процеси су међусобно повезани и повратни, што отежава процену интензитета појединих фактора (Macura, 1965, 1966; Wertheimer-Baletić, 1978). Стручњаци сматрају да ставови и перцепције становника значајно утичу на резултате програма развоја туризма (Ap, 1992; Lawson et al., 1998). Разумевање ових ставова је кључно за успешан развој туризма. Ставови се формирају на основу утицаја туризма са различитих аспеката друштвене структуре (Ap i Crompton, 1998; Haralambopoulos i Pizam, 1996). Уочени ефекти могу бити унутрашњи и спољашњи, што објашњава ставове становника према туризму (Haralambopoulos i Pizam, 1996; Pizam, 1978; Snaith and Haley, 1994; Weaver and Lawton, 2001). Личне карактеристике и утицаји туризма обликују ове ставове (Allen et al., 1993). Социодемографске варијабле су кључне за разумевање ставова према туризму, утичући на перцепцију друштвених, економских и еколошких аспеката туризма (Cui and Ryan, 2011, Nunkoo and Ramkissoon, 2010, Teye et al., 2002, Tosun, 2002). Студије истражују везу између величине породице и ставова према туризму (Brida et al., 2011; Kuvan i Akan, 2005; Teixeira et al., 2002; Tosun, 2002; Wang i Pfister, 2008), закључујући да величина породице утиче на ставове према развоју туризма.

Друштвено-економски развој покренут туризмом је специфичан због велике варијабилности туристичке потражње и иновација у понуди. Локални ефекти могу се разликовати од глобалних, али се не доводе у питање. Због чега се препоручује истраживање становништва и анализа утицаја туризма на њих како би се утврдио стварни утицај туризма на демографски развој.

ПОВЕЗАНОСТ СОЦИО-ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКА И СТАВОВА СТАНОВНИКА

Аутори Eagli i Skhainen (1993) дефинишу став становника као психолошку тенденцију изражену проценом одређеног ентитета са одређеним степеном наклоности или ненаклоности, укључујући когнитивне и афективне реакције. Ово истраживање се инспирише поменутом дефиницијом како бисмо разумели утицај туризма на ставове локалног становништва. Ставови су обликовани спољашњим факторима попут природе и фазе развоја туризма, као и унутрашњим факторима попут старости, прихода, улоге у породици и користи од туризма. Претходна

истраживања су показала да становници ближи туристичким зонама имају комплексније ставове, док они удаљенији обично показују позитивније ставове. Осим тога, дужина боравка на одређеној локацији такође може утицати на ставове становника према ефектима туризма. Ова студија истражује динамику у Златиборском региону, фокусирајући се на утицај социо-демографских карактеристика на ставове локалног становништва према развоју туризма.

Повезаност социо-демографских карактеристика са утицајем туризма. У неколико студија је истражена улога социо-демографских карактеристика у вези са ставовима становника са позитивним и негативним утицајима развоја туризма (Eraki, 2007; Harrill, 2004; Jurovski i Gursoj, 2004; Nunkoo i Ramkissoon, 2010). Слично томе, бројне студије су примениле различите теорије о туризму како би анализирале ефекте социо-демографских варијабли на туризам (Amukwandoh i Dei, 2007; Andereck et al., 2005; Andriotis i Vaughan, 2003; Haley et al., 2005; Harrill, 2004; Jurovski i Gursoj, 2004; Nunkoo i Ramkissoon, 2010; Wang et al., 2006).

Повезаност социо-демографских карактеристика са удаљеношћу од туристичке зоне. Ово истраживање тежи да докаже да становници који живе у непосредној близини туристичких зона би требали исказивати најповољније ставове за развоју туризма и његов утицај (Faulkner i Tideswell, 1997; Jurovski i Gursoj, 2004; Williams i Lawson, 2001). Аутори Perdue i sar. (1990) су користили методу проучавања перцепција руралних становника о утицају туризма и подршци становника развоју туризма. Разумевање перцепција руралних становника у вези с утицајем туризма је кључно за одређивање подршке развоја туризма.

Повезаност социо-демографских карактеристика са дужином боравка туриста. Дужина боравка туриста, као модел истраживања, примењена је у неколико истраживања у контексту туризма (Baros i Machado, 2010). Allen и сарадници (1993) су истраживали везу између дужине боравка и ставова према развоју туризма дуж седам других димензија: приступ јавним услугама, економске могућности, промене у животној средини, медицинске услуге, формално образовање, учешће заједнице и рекреативне услуге. Њихови резултати су показали да дужина боравка није од великог значаја за ставове становника према развоју туризма. Међутим, неколико студија је супротног мишљења, које указују да дужина боравка има утицај на ставове становника према утицају туризма на животну средину (Haralambopoulos i Pizam, 1996; Liu i Var, 1986; Madrigal, 1995; Pizam, 1978; Ros, 1992; Um i Crompton, 1987).

Улога величине породице. Аутор Trehane (2008) је истражио утицај величине породице на висину зарада, узимајући у обзир факторе као што су пол и социо-демографски фактори времена. Примећено је да су мушкарци запослени у туристичкој индустрији често боље плаћени од жена исте професије, при чему дужина радног стажа има већи утицај на плате мушкараца него на плате жена. Слично, Кос (2004) је истраживао улогу супруге и осталих чланова породице у одабиру породичних аранжмана за одмор.

Концептуални оквир који обухвата варијабле које се тичу ставова становника према утицају туризма, њихових уверења и социо-демографских карактеристика је предложен на основу претходно поменутих истраживања. У истраживању су социо-демографске карактеристике разматране као егзогене варијабле, док су ITI (Impact of Tourism Industry) и ставови становника посматрани као ендogene варијабле.

ИСТРАЖИВАЧКА ХИПОТЕЗА

Ова студија истражује допринос социо-демографских фактора на ставове локалног становништва према утицајима туризма и развоју туризма на Златибору у Србији. У ту сврху, предложено је дванаест хипотеза које ће водити процену односа између варијабли у моделу. Хипотезе истраживања које су уследиле биће обрађене током ове студије:

- Х1: Величина породице ће бити у позитивној корелацији са ставовима према социо-културном утицају развоја туризма на Златибору.
- Х2: Удаљеност од туристичке зоне биће у позитивној корелацији са ставовима према социо-културном утицају развоја туризма на Златибору.
- Х3: Дужина боравка ће бити у негативној корелацији са ставовима према друштвено-културном утицају развоја туризма на Златибору.
- Х4: Величина породице ће бити у позитивној корелацији са ставовима према економском утицају развоја туризма на Златибору.
- Х5: Удаљеност од туристичке зоне биће у позитивној корелацији са ставовима према економском утицају развоја туризма на Златибору.

- X6: Дужина боравка ће бити у позитивној корелацији са ставовима о економском утицају развоја туризма на Златибору.
- X7: Величина породице ће бити у позитивној корелацији са ставовима према утицају развоја туризма на животну средину на Златибору.
- X8: Удаљеност од туристичке зоне биће у позитивној корелацији са ставовима о утицају развоја туризма на животну средину на Златибору.
- X9: Дужина боравка ће бити у позитивној корелацији са ставовима о утицају развоја туризма на животну средину на Златибору.
- X10: Постоји веза између друштвено-културног утицаја туризма и става становника према утицају развоја туризма.
- X11: Постоји веза између економског утицаја туризма и ставова становника према утицају развоја туризма.
- X12: Постоји веза између утицаја туризма на животну средину и ставова становника према утицају развоја туризма.

ПОВЕЗИВАЊЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ХИПОТЕЗЕ И ВАЛИДНОСТИ ИНСТРУМЕНАТА

Литература пружа подршку оквиру истраживања кроз анализу односа између три кључне варијабле – дужине боравка, удаљености и величине породице – и утицаја туризма (друштвено-културног, економског и еколошког) на Златибору. Резултати указују на повећану забринутост локалног становништва због могућих негативних последица по екосистем и природне ресурсе. Ова сазнања постављају основу за развој политика и пракси које ће промовисати одрживи туризам и заштиту природних ресурса, уз дугорочно благодостање заједнице. Резултати откривају позитивну и директну везу између перципираног утицаја и ставова становника према развоју туризма, посебно у погледу јачања економских и социјалних функција домаћинства и локалне привреде, што може допринети смањењу депопулације на Златибору.

МЕТОДОЛОГИЈА

Циљ овог истраживања је да се испитају ставови локалног становништва у Западној Србији у вези са развојем локалног туризма и његовим утицајем. У узорку су укључени становници из Западне Србије који су актери развоја сеоског туризма. За ово истраживање примењен је квантитативни дизајн са применом анкетног уређаја. Препоручено је да се за сваку независну променљиву испита минимално пет узорака у складу са пропорцијом 5:1, како сугеришу аутори Hair, Black, Babin i Anderson (2010). Анализиране су социо-демографске варијабле и њихов однос са ставовима о туризму. Структура истраживања обухвата три главна дела: социо-демографске варијабле, однос демографских варијабли и утицаја туризма, и анализу ставова према туризму у контексту величине породице, удаљености од туристичке зоне и дужине боравка. Ова анализа пружа кључне увиде за одрживи туризам. Резултати су анализирани у софтверу СПСС 20.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

Подаци за ово истраживање су прикупљени током марта и априла 2023. године. Анкета је спроведена путем Гугл упитника и достављена испитаницима путем друштвених мрежа и других интернет апликација. У истраживању је учествовало укупно 247 испитаника. Сама питања су креирана узимајући у обзир сличне алате које су користили аутори Andereck i Vogt (2000), Ap i Crompton (1998), Nunoo i Ramkissoon (2010), Osti et al. (2011) i Zhang i Lei (2012). Упитник је дизајниран као алат за самооцењивање и састоји се од пет сетова питања са Ликертовим скалама како би се одговори поједноставили.

Табела 1. Профил узорка (Н-224)

Променљива	Фреквенција	(%)	Променљива	Фреквенција	(%)
Пол			Радни статус		
Мушки	104	42,1	Запослен	114	46,2
Женски	143	57,9	Незапослен	20	8,1
			Пензионер	46	18,6
			Студент	26	10,5
			Ученик	41	16,6
Старосна доб			Брачни статус		
18-30 год.	104	42,1	Слободан/а	92	37,2
31-50 год.	60	24,3	У брачној/ванбрачној заједници	155	62,8
51-60 год.	41	16,6			
више од 65 год.	42	17,0			
Образовање			Распон месечних прихода		
Основна школа	21	8,5	301-500 евра	3	1,2
Средња школа	13	5,3	501-700 евра	62	25,1
Виша или висока школа	70	28,3	701-1000 евра	42	17,0
Мастер/магистарски	21	8,5	1001-1500 евра	22	8,9
Докторат	3	1,2	више од 1500 евра	3	1,2
			до 3000 евра	115	46,6
Да ли је неко од чланова ваше уже породице (домаћинство, синови/ћерке, родитељи или баке и деке) запослен у сектору туризма (туристички оператери, информативни центар за посетиоце, смештај, посао у вези са туризмом)?			Место становања(кућа)		
Да	174	70,4	Рурална средина	143	57,9
Не	73	29,6	Урбана средина	104	42,1
Молимо наведите колико година сте живели/живите на простору Западне Србије или у околини:			Колико често имате интеракцију са туристима?		
	Фреквенција	%		Фреквенција	%
1-10 год.	135	54,7	Врло често (свакодневно)	58	23,5
11-20 год.	35	14,2	Често (2 до 3 пута месечно)	35	14,2
21-30 год.	37	15,0	Понекад (једном недељно)	66	26,7
31-40 год.	13	5,3	Ретко (2 до 3 пута месечно)	64	25,9
Преко 41 год.	27	10,9	Никада	24	9,7
Која је величина ваше породице?					
1-2 особе	67	27,1			
3-4 особе	115	46,6			
5-6 људи	48	19,4			
изнад 7 особа	17	6,9			

Извор: Табелу радили аутори на основу подака добијених из анкете

Анализом социодемографских карактеристика и интеракције с туризмом, дубље се разуме динамика локалне заједнице у контексту Западне Србије или њеног окружења. Већина испитаника (54,7%) већ 1-10 година живи на том подручју, а 58% има честе контакте са туристима, што истиче важност туризма у свакодневном животу. Већина има вишу или високу школу (28,3%) и већина је запослена (46,2%), док је 62,8% у брачној или ванбрачној заједници. Што се тиче учесника истраживања, већина је женског пола (57,9%), већина је у старосној групи од 18 до 30 година (42,1%), а такође већина има вишу или високу школу (28,3%). Већина је запослена (46,2%), а значајан број има члана у ужој породици запосленог у сектору туризма.

Већина је у брачној или ванбрачној заједници (62,8%), а већина живи у руралним срединама (57,9%). Ови подаци су од кључног значаја за обликовање туристичких стратегија и политика које одражавају специфичне потребе и динамику локалне заједнице.

У овом раду, истраживали смо степен у којем се одређени аспект јасно разликује од других аспеката присутних у истраживању. То је од виталног значаја како би се осигурало да сваки мерени аспект обухвати јединствене карактеристике феномена који се проучава, избегавајући тако преклапање између различитих аспеката истраживања. Према Chinu (1998), ова карактеристика се процењује анализом корелација између латентних варијабли (ЛВ), резултата компоненти и других индикатора. Ако индикатор показује веће оптерећење код других ЛВ него код оне за коју је првобитно намењен, то указује на то да два или више аспеката мере исти феномен.

Анализа, приказана у Табели 2, показује коефицијент валидности који јасно разликује зависне и независне променљиве. Резултати су показали да ова карактеристика за две независне варијабле, социјално-културни утицај и став, није била у снажној корелацији. То сугерира да се ови аспекти разликују и мере различите утицаје туризма.

Резултати истраживања наглашавају важност коју локално становништво придаје туризму као фактору очувања екосистема на Златибору. Ови налази указују на свест заједнице о значају очувања природних ресурса и потребу за предузимањем конкретних мера ради заштите животне средине. Становници сматрају да туризам може имати позитиван утицај на екосистем, што је важан корак ка промовисању одрживог туризма. Такође, истиче се потреба за развојем нових еколошки оријентисаних програма који ће допринети очувању природних ресурса на Златибору. Ови програми би требало да буду усмерени ка одрживом коришћењу ресурса, смањењу негативних утицаја туризма на животну средину и промоцији еколошке свести међу туристима и локалним становништвом.

Табела 2. Независне променљиве

Индикатори	Меан	Стд. Девиатион
Социо-културни утицаји	4,04	1,047
Туризам побољшава квалитет живота локалног становништва.	4,03	1,039
Туризам повећава могућности друштвеног живота локалног становништва.	3,92	1,098
Туризам је створио превише велику концентracију посетилаца у врхунцу сезоне.	3,91	1,092
Туризам пружа више услуга и садржаја локалној заједници.	4,00	1,065
Туризам узрокује више културних активности, садржаја и програма на простору Западне Србије	3,93	1,074
Туризам узрокује више свесности/препознатљивости локалне културе и наслеђа.	3,95	1,073
Туризам помаже развоју живота и виталности заједнице на овом простору.	3,93	1,078
Економски утицаји	3,84	1,102
Туризам се сматра фактором који доприноси вишем стандарду живота.	3,83	1,114
Туризам ствара приход локалној привреди.	3,84	1,100
Туризам ствара многобројне послове заједници.	3,79	1,128
Туризам повећава личне приходе локалног становништва.	3,81	1,108
Туризам ствара одређени износ прихода који иде локалним предузећима.	3,74	1,163
Туризам узрокује разноврсности објеката за куповину у овој области.	3,78	1,145
Туризам узрокује више инвестиција за развој ове области.	3,77	1,161
Туризам узрокује разноврсности расторана у овој области.	2,93	1,543
Утицаји на животну средину	2,96	1,534
Туристичке активности узрокују загађење воде, ваздуха и земљишта.	3,43	1,335
Туристички објекти који су саграђени на законом заштићеним просторима Западне Србије нису у складу са природним окружењем и традиционалном архитектуром.	3,46	1,315
Туризам побољшава стамбену комуналну инфраструктуру (снадбевање водом, струјом и телефоном, итд.).	3,11	1,486
Туризам подстиче свест Људи о потреби заштите, ревитализације и унапређења животне средине.	3,26	1,447
Туризам негативно утиче на природно окружење.	3,45	1,305
Туризам утиче на ниво урбанизације (градског типа развоја) у овој области.	3,25	1,470
Туризам доприноси естетском унапређењу простора Западне Србије	3,60	1,161
Неконтролисани промет туриста доводи до промена флоре и фауне.	3,59	1,167
Ставови становника према развоју	3,58	1,164
Туризам је главни фактор који доприноси развоју Западне Србије	3,60	1,168
Становништво има позитивне ставове према туристима.	3,58	1,173
Развојем туризма, економски, друштвени и еколошки бенефити се могу оптимизирати, а негативне последице се могу смањити у овој области.	3,60	1,180
Становништво је поносно на живот у овој области.	3,61	1,180
Одрживи развој туризма се заснива на разноликости могућности које нуди локална економија.	3,52	1,165
Локално становништво може имати вежну улогу у очувању екосистема датог простора.	3,53	1,199
Мишљења становника о будућем развоју руралног туризма	3,52	1,209
Политика развоја Западне Србије се треба фокусирати на имплементацију и експанзију екотуризма.	3,52	1,209
Треба развити нове еколошки оријентисане програме који имају за циљ очување природних ресурса.	3,49	1,209
У овом подручју треба понудити нове културолошке атракције, као што су етно-музеји, изложбе и културне радионице.	3,50	1,206
Треба понудити специфичне атракције које имају за циљ повећање туризма (као што су забавни паркови, туристичке услуге...) и туристичка промоција треба бити наглашена.	3,50	1,223
Власти за планирање туризма треба да подстичу даљи развој.	3,47	1,255
Треба подржати програме догађаја/на отвореном (на пример. објекти за рекреацију, изложбе, представе, спортски догађаји, пословни/јавни догађаји, итд.).		
Сеоски туризам треба развијати изван битних станишта и заштићених подручја.		

ЗАКЉУЧАК

Истраживање ставова становника о развоју туризма на Златибору представља значајан корак у разумевању друштвено-економских динамика и њиховог утицаја на туристичке дестинације. Коришћењем концептуалног модела који обухвата различите факторе, ова студија је испитала везу између социо-демографских карактеристика, социо-културног утицаја, економског утицаја, утицаја на животну средину и ставова становника према тренутном развоју туризма на Златибору. Применом анализе парцијалних најмањих квадрата (ПЛС), испитане су дванаест претходно формулисаних хипотеза. Студија је потврдила више хипотеза о утицају различитих фактора на ставове становника према развоју туризма на Златибору. Утврђено је да величина породице позитивно утиче на ставове према социо-културном и економском аспектима туризма. Насупрот томе, удаљеност од туристичке зоне има негативан утицај на социо-културне ставове, док на економски аспект може имати позитиван утицај. Дужина боравка, иако је претпостављено да би могла имати позитиван утицај на ставове према социо-културном аспектима туризма, исказала је негативан утицај на ове ставове. Што се тиче утицаја на животну средину, величина породице је показала позитиван утицај на ставове, док удаљеност од туристичке зоне није доказано значајно утицала на ставове према овом аспектима. Неке хипотезе, попут тврдњи да дужина боравка не утиче на ставове према социо-културном аспектима туризма и да удаљеност од туристичке зоне нема значајан утицај на ставове према утицају туризма на животну средину, нису потврђене. Ови неочекивани резултати отварају могућност за додатна истраживања и разматрање комплексности фактора који обликују ставове становника према туризму на овој дестинацији. Ови резултати наглашавају значај различитих аспеката, укључујући демографске карактеристике, привредне факторе и утицаје на животну средину, у обликовању ставова становника према развоју туризма на Златибору. Потврђене хипотезе пружају боље усмеравање туристичке политике и мера за управљање развојем на овој дестинацији. Са друге стране, неуспеле хипотезе пружају вредне увиде у комплексност фактора који обликују ставове становника. Ово истраживање има значајне импликације за примену истражених налаза у пракси и отвара врата за будућа истраживања која би могла истражити додатне аспекте ових односа и проширити увиде у комплексне динамике туризма на овој дестинацији.

ЗАХВАЛНИЦА:

Ово истраживање је део пројекта одобреног од стране Аутономне Покрајине Војводине, Покрајинског секретаријата за високо образовање и научно-истраживачку делатност, Програм 0201, регистарски број: 142-451-3467/2023-02 (2021–2024).

Аутори се захваљују испитаницима који су учествовали у истраживању.

ЛИТЕРАТУРА

- Allen L.R., Hafer H.R., Long P.T., Perdue R.R. (1993), Rural residents' attitudes toward recreation and tourism development *Journal of Travel Research*, 31 (4) pp. 27-33
- Amuquandoh, F. E., & Dei, L. A. (2007). Tourism development preferences among the residents of Lake Bosomtwe Basin, Ghana. *GeoJournal*, 70, 173-183.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of tourism research*, 32(4), 1056-1076.
- Andereck, K. L., & Vogt, C. A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel research*, 39(1), 27-36.
- Ap J., Crompton J.L. (1998), Developing and testing a tourism impact scale *Journal of Travel Research*, 37 (2) pp. 120-130
- Barros, C. P., & Machado, L. P. (2010). The length of stay in tourism. *Annals of tourism research*, 37(3), 692-706.
- Brida, J. G., Osti, L., & Barquet, A. (2010). Segmenting resident perceptions towards tourism—a cluster analysis with a multinomial logit model of a mountain community. *International journal of tourism research*, 12(5), 591-602.
- Cui X., Ryan C. (2011), Perceptions of place, modernity and the impacts of tourism— differences among rural and urban residents of Ankang, China: a likelihood ratio analysis *Tourism Management*, 32 (3) pp. 604-615
- Devedžić, M. (2007). Prilog izučavanju uticaja turizma na demografski razvitak. *Stanovništvo*, 45(2), 63-79.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt brace Jovanovich college publishers.

- Eraqi, M. I. (2007). Local communities' attitudes towards impacts of tourism development in Egypt. *Tourism Analysis*, 12(3), 191-200.
- Haralambopoulos N., Pizam A. (1996), Perceived impacts of tourism: the case of Samos *Annals of Tourism Research*, 23 (3) pp. 503-526
- Hair, J. F. (2009). *Multivariate data analysis*.
- Jurowski and Gursoy, 2004 C. Jurowski, D. Gursoy Distance effects on residents' attitudes toward tourism *Annals of Tourism Research*, 31 (2) (2004), pp. 296-312
- Ko and Stewart, 2002 D.W. Ko, W.P. Stewart A structural equation model of residents' attitudes for tourism development *Tourism Management*, 23 (5) (2002), pp. 521-530
- Kuvan, Y., & Akan, P. (2005). Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya. *Tourism management*, 26(5), 691-706.
- Lawson R.W., Williams J., Young T.A.C.J., Cossens J. (1998), A comparison of residents' attitudes towards tourism in 10 New Zealand destinations *Tourism Management*, 19 (3) pp. 247-256
- Liu, J. C., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of tourism research*, 13(2), 193-214.
- MACURA M. (1965). "Razmatranja o odnosima između stanovništva i privrede", *Stanovništvo*, god III, br. 1.
- MACURA M. (1966). "Razmišljanja povodom osnova demografske teorije", *Stanovništvo*, god IV, br. 1.
- Madrigal, R. (1995). Residents' perceptions and the role of government. *Annals of tourism research*, 22(1), 86-102.
- Nunkoo R., Ramkissoon H. (2010), Small island urban tourism: a residents' perspective *Current Issues in Tourism*, 13 (1) pp. 37-60
- Perdue, R. R., Long, P. T., & Allen, L. (1990). Resident support for tourism development. *Annals of tourism Research*, 17(4), 586-599.
- Pizam A. (1978), Tourism's impacts: the social costs to the destination community as perceived by its residents *Journal of Travel Research*, 16 (4) pp. 8-12
- Snaith T., Haley A.J. (1994), Tourism's impact on host lifestyle realities A.V. Seaton (Ed.), *Tourism: The State of the Art*, John Wiley and Sons, Chichester, UK pp. 826-835
- Teye V., Sirakaya E., Sönmez S. (2002), Residents' attitudes toward tourism development *Annals of Tourism Research*, 29 (3) pp. 668-688
- Tosun C. (2002), Host perceptions of impacts: a comparative tourism study *Annals of Tourism Research*, 29 (1) pp. 231-253
- Wang, Y., & Pfister, R. E. (2008). Residents' attitudes toward tourism and perceived personal benefits in a rural community. *Journal of Travel Research*, 47(1), 84-93.
- Weaver D.B., Lawton L.J. (2001), Resident perceptions in the urban-rural fringe *Annals of Tourism Research*, 28 (2) pp. 439-458
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (1982). *Demografija – stanovništvo i ekonomski razvitak*, (Zagreb: Informator)
- Williams, J., & Lawson, R. (2001). Community issues and resident opinions of tourism. *Annals of tourism research*, 28(2), 269-290.
- Zhang, H., & Lei, S. L. (2012). A structural model of residents' intention to participate in ecotourism: The case of a wetland community. *Tourism management*, 33(4), 916-925.

ATTITUDES OF THE POPULATION OF WESTERN SERBIA TOWARDS THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM

**Sanja Božović⁵, Anđelija Ivkov-Džigurski⁶,
Aleksandra Dragin⁷, Danijela Vukočić⁸**

Abstract: Tourism is increasingly recognized as a key factor for improving the quality of life of the local population, especially in rural areas facing depopulation and economic challenges. The focus of this research is on the analysis of the attitudes of the residents of Western Serbia towards the development of rural tourism, with a special observation of three socio-demographic indicators: number of family members, length of stay and distance from the tourist zone. Through a combination of theoretical foundations, primary data obtained through a survey, demographic analysis and sophisticated statistical methods such as partial least squares (PLS) analysis, the research identified the direct and indirect effects of tourism on the local population. The research was conducted during the months of March and April, 2023. A total of 247 respondents participated in the survey. The results of the survey highlight the importance of positive perceptions of the local population in supporting the development of sustainable tourism. On the preservation of the environment and local culture.

On the other hand, the analysis also identified the least rated factors, including the negative impacts of the construction of tourist facilities on protected land and the lack of compatibility with the environment. These results indicate the concern of the local population about the potential negative consequences for the ecosystem and natural resources. These findings lay the foundations for development good policies and practices that will promote sustainable tourism and the protection of natural resources, while ensuring the long-term satisfaction and prosperity of local communities. The results reveal a positive and direct relationship between the perceived impact and the attitudes of residents towards the development of rural tourism in Western Serbia. These effects are most visible when it comes to strengthening the economic and social functions of households and strengthening the local economy and domestic crafts, which can lead to a reduction in depopulation.

Keywords: rural tourism, attitudes of residents, socio-demographic factors, sustainable development, Western Serbia

⁵ University of Prishtina with temporary headquarters in Kosovska Mitrovica - Faculty of Science and Mathematics, Ivo Lole Ribara 29, Kosovska Mitrovica, Serbia, sanja.bozovic@pr.ac.rs, ORCID: 0000-0003-3795-6746

⁶ University of Novi Sad - Faculty of Science, Trg Dositeja Obradovića 3, Novi Sad, Serbia, ivkova@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5267-2384

⁷ University of Novi Sad - Faculty of Science, Trg Dositeja Obradovića 3, Novi Sad, Serbia; Faculty of Law and Social Sciences (Department of Business Organization, Marketing and Sociology), University of Jaén, Campus Las Lagunillas, 23071 Jaén, Spain, sadragin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8165-8426

⁸ University of Prishtina with temporary headquarters in Kosovska Mitrovica - Faculty of Science and Mathematics, Ivo Lole Ribara 29, Kosovska Mitrovica, Serbia, danijela.vukoicic@pr.ac.rs, ORCID: 0000-0002-3139-1070